

Seks u književnosti

Cink, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:784180>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	3
SUMMARY	4
1. UVOD	5
2. Erotska literatura	6
2.1. Seksualnost i religija – pitanje morala	7
2.2. Seks i etika – filozofija današnjeg čovjeka	8
2.3. Utjecaj masovnih medija na tumačenje pojma seksualnosti	10
3. Seks u književnosti.....	11
3.1. Seks u književnosti do 20. stoljeća.....	12
3.2. Seks u književnosti 20. stoljeća.....	16
3.2.1. Seks u prozi 20. stoljeća	16
3.2.2. Seks u poeziji 20. Stoljeća.....	20
4. Seks u književnosti 21. stoljeća.....	21
5. Erotska književnost u Hrvatskoj	24
5.1. Seksualnost na prijelazu stoljeća – politika seksualnosti	24
5.2. Književnost.....	26
5. Zaključak.....	31
6. Literatura	33

Ana Cink

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ZAVRŠNI RAD
(vrsta rada)

isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Student/ica:

U Rijeci, _____

(potpis)

SAŽETAK

Tema seksa kao i same seksualnosti tema je koja je plijenila pažnju te pobuđivala različite osjećaje, od zgražanja pa sve do uzbuđenja. Erotska literatura postala je dijelom globalnog kulturnog izričaja a u doba kada je seks postao otvorena tema, komercijalizacija erotske literature je porasla. Definicija erotske literature sama po sebi još uvijek je dijelom neistražena zbog subjektivnog doživljavanja iste. Subjektivni doživljaj podređen je čimbenicima moralizma, etike kao i feminizma, no i dalje se erotska literatura i seks mogu tumačiti dijelom svakodevne literature. Žanrovski gledano, erotska literatura zastupljena je u razno raznim oblicima. Iako se o samoj temi seksa nije moglo oduvijek otvoreno raspravljati, ona je danas dio brojnih romana, poezije pa čak i autobiografija. Unatoč dostupnim informacijama i educiranosti današnje populacije, neki i dalje gledaju na sam seks kroz oči religije dok su drugi slobodnijih stavova. Dakle erotska literatura, upravo zato što se ne predstavlja više kao tabu tema, i dalje dovodi do podjele stavova osoba.

Ključne riječi: erotika, seks, književnost, stav, religija, moral

SUMMARY

The topic of sex and sexuality itself is a topic that has attracted the attention and aroused various feelings of disgust all the way to excitement. Erotic literature has become part of the global cultural expression and in an era when sex became an open topic, commercialization of erotic literature has increased. Definition of erotic literature itself is still mostly uncharted because of the subjective experience of the same. Subjective experience is subordinated to the factors moralism, ethics and feminism, but still can be erotic literature and sex interpreted partly svakodevne literature. Generically speaking, erotic literature is represented in various different forms. Due to the very theme of sex could not always openly discussed, has been part of numerous novels, poetry and even an autobiography. Erotic literature, since it is no longer as taboo and still leads to the division of the attitudes of people. Some still view the sex itself through the eyes of religion while other liberal attitudes.

Key words: erotica, sex, literature, attitude, religion, morality

1. UVOD

Kroz povijest tematika seksualnosti kao i samog čina seksa bivala je tema oko koje se nije previše raspravljalo, barem u starije doba. Tijekom mnogo godina napretka civilizacije i obrazovanja, čin seksa i pitanje seksualnosti počelo je zadirati u različite grane ljudskoga života; od masovnih medija poput televizije pa sve do učeničkih udžbenika. Danas, pojam seksa i seksualnosti gotovo je na svakom koraku. Ono više ne izaziva zgražanje i sram kao što je to bilo nekada, premda postoji još mnogo društava i skupina koji pojam seksa gledaju isključivo kao dio braka, odnosno kao dio religije.

Povijesno gledano seks je smatran najintimnijim dijelom svakoga ljudskoga bića, a užitak koji on pruža predstavljao je tabu temu o kojoj se nije govorilo. Tijekom razvoja povijesti, prvi ljudi nisu u potpunosti ni shvaćali poantu te posljedice samoga seksa, odnosno nisu razumijeli kako se tim činom oploduje jajašce te se stvara dijete. Rođenje djeteta pripisivali su bogovima ili pak duhovima. Ukoliko se sagleda razvoj čovječanstva i umjetnosti vidljivo je kako je žensko biće bilo iznimno štovano, kao i sama seksualnost. Brojne freske i figure iz prapovijesnog doba upravo svjedoče navedenome. Tako primjerice Wilendorfska Venera ima istaknute ženske atribute poput velikih grudi, snažnih bokova te povećanog trbuha.

Daljnim razvojem čovječanstva, primjerice u Indiji i zemljama dalekoga istoka, vrlo izražena je bila patrijarhalnost. Unatoč tome može se reći kako su upravo te zemlje imale naprednije stavove prema ženama te seksualnosti u usporedbi s ostatkom svijeta. Potrebno je naglasiti kako je tek s vremenom došlo do razvitka seksualnog konzervativizma.

Prilikom širenja kršćanstva nakon pada Rimskoga Carstva seksualnost je bila vrlo ograničena. Vezala se isključivo na razmnožavanje, odnosno na rađanje potomaka. Kršćanski nauk odredio je kako je seksualni čin isključivo potreban u braku te brojnim pravilima ograničuje broj dana kada bi isti mogao biti prakticiran. Ostale religije također naređuju monogamiju, odnosno spolne odnose isključivo u svrhu reprodukcije. Zbog razno raznih religioznih tumačenja percepcija o seksu kao o grijehu uvelike je bila raširena. Nametanje pravila u tom području postalo je sasvim normalno, a seksualna želja smatrala se lošom odlikom, posebice ako dolazi od žene. Tumačenja seksualnosti su katkada otišla toliko daleko da je čak menstruacija smatrana vrlo sramotnom pojavom.

Najveća promjena u pogledu na samu seksualnost dogodila se donošenjem prava glasa ženama čime su same žene postale samostalnije, a njihov glas se po prvi puta i čuo. Sukladno tome razvijaju se razno razni feministički pokreti koji su se sve intenzivnije doticali teme seksualnosti i seksa.

S vremenom seks je prestao biti toliko rigozorna i sramotna tema, ali je i dalje budio različite stavove u pojedincima. Naročito je potrebno naglasiti da iako sam seks nije tabu tema, teme vezane uz njega jesu, kao što je primjerice homoseksualnost. Sukladno svemu navedenome vidljivo je kako je poimanje seksa kroz povijest mijenjalo svoje značenje pa se stoga i erotska književnost mijenjala, od ne tako eksplicitnih opisa pa sve do detaljiziranog opisa seksualnog čina.

Kod izrade ovoga rada koristit će se nekoliko različitih znanstvenih metoda. Metodom kompilacije bit će razrađen teorijski dio rada na način da će se prikupljanjem adekvatne literature, odnosno njezinom analizom i sintezom, stvoriti ključna poglavlja u završnom radu. Prilikom odabira glavnih naslova unutar literature koristit će se deduktivna i induktivna metoda. Još jedna znanstvena metoda koja će biti upotrebljena prilikom izrade rada je metoda deskripcije. Ona će se upotrijebiti za samu interpretaciju ponuđenih podataka koji su dobiveni istraživanjem.

2. Erotska literatura

Erotska literatura je globalni kulturni izričaj koji je zastupljen u gotovo svim književnim oblicima. Od drevnog svijeta pa sve do danas književnici diljem svijeta izučavaju žanr i studiju erotske literature za koju se može reći kako je u doba komercijalizacije doživjela veliki uzmak.

Definicija erotske literature je univerzalna te obuhvaća žanrove poput romana, poezije ili pak eseja ili poneke autobiografije. Erotskom literaturom mogu se definirati ona djela u kojima spolnost, odnosno seksualna želja ima vrlo dominantnu prisutnost u samoj građi teksta. U navedenu definiciju uključene su sve vrste seksualnosti. No, problem se javlja kod razlikovanja onoga što je erotsko i onoga što je pornografija. Razlika ovisi o samim argumentima i stereotipima koji su utemeljeni, može se reći čak, na subjektivnim mišljenjima,

odnosno stereotipovima koji su potkovani psihološkim, etičkim, feminističkim ili pak estetskim čimbenicima.¹

Erotska literatura kroz povijest se uvelike mijenjala, od nekoliko suptilnih riječi koje bi pobudile maštu čitatelja do vrlo eksplicitnih opisa seksualnog čina upotrebom brojnih vulgarizama. Na erotsku literaturu gledalo se s različitih stajališta pa tako ne čudi veliko zanimanje za istu. Stajalište poput religije, etike i morala sve do današnje modernizacije svijeta i globalizacije koja je pojam seksa dovela do neke nove razine. Može se reći kako je danas pojam seksa komercijaliziran te kako je uključen u svaki dio suvremenog života, od masovnih medija do komunikacije putem raznih društvenih mreža. Status seksa se kroz vrijeme kretao od tabu teme sve do normalne teme razgovora, od školskih klupa pa sve do književnih djela.

Kako bi se uopće mogao promatrati seks te seksualnost kroz kratki povijesni pregled književnosti nužno je utvrditi poveznicu seksa s religijom kao i sa općim moralom i etikom današnjeg čovjeka (s naglaskom utjecaja na vanjsko okruženje).

2.1. Seksualnost i religija – pitanje morala

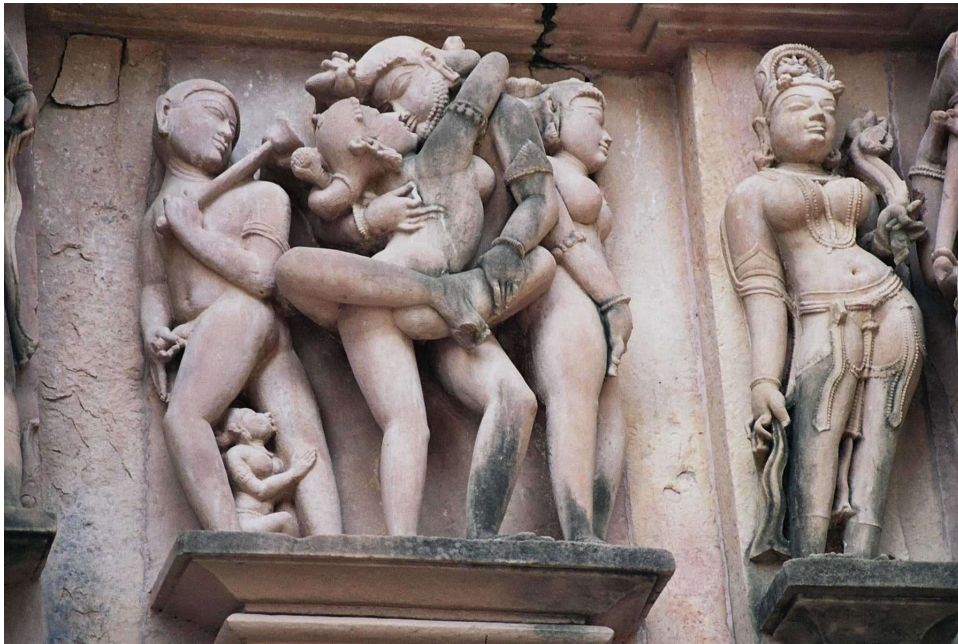
Svaka velika religija razvila je određene moralne „zakone“ koji pokrivaju pitanja seksualnosti. Navedeni moralni kodeksi nastoje regulirati situacije koje mogu dovesti do seksualnog interesa pa i samog seksualnog čina.

Seksualni moral upravo iz navedenih razloga varira tijekom povijesti te među kulturama. Seksualne norme te seksualna ponašanja mogu biti povezana s vjerskim uvjerenjima ili pak socijalnim i ekološkim uvjetima, ili je pak uvjetovano svime navedenom.

Potrebno je naglasiti kako su seksualnost i razmnožavanje temeljni elementi ljudske interakcije i društva u svijetu. Prema tome, većina religija vidi potrebu da se odgovori na pitanje o "pravilnoj" ulozi seksualnosti u ljudskim interakcijama. Različite religije imaju različita načela spolnog ćudoređa koji reguliraju seksualnu aktivnost ili dodjeljuju normativne vrijednosti za određene spolne radnje ili misli.

¹ Brulotte, G., Phillips, J. (2006.): „*Encyclopedia of Erotic Literature*“, Routledge, Taylor and Francis Group, New York, str. 9

Slika 1. Khajuraho, India

Izvor: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bb/Khajuraho7.jpg>

Obzirom da su različite skulpture (slika 1.) prikazivale seksualni čin vidljivo je kako se isti od davnina smatrao dijelom ljudskih odnosa, no u različitim religijama se tumačio na različite načine.

2.2. Seks i etika – filozofija današnjeg čovjeka

Etika je filozofija koja se bavi moralom i njegovim problemima i sudovima odnosno moralnim problemima i sudovima. No, izrazi "moralan" ili "etičan" često se upotrebljavaju kao ekvivalenti za "ispravan" ili "dobar" te kao suprotnost od "nemoralan" i "neetičan". Ipak, moramo imati na umu da je moral u određenom pogledu društveni pothvat, a ne tek otkriće ili izum za vlastito ravnanje. Dakle etika pripada filozofiji koja proučava ljudsko ponašanje koje je prihvaćeno pod određenim moralnim aspektom. Pitanje da li je određena stavka moralna u društvu ili je moralna samo jednoj osobi je pitanje koje svakako zahtjeva posebnu pažnju. Kao društveni sustav, moral je s jedne strane kao zakon, a s druge, konvencija ili etiketa². Je li uistinu seks moralan pojedincima ili svima, je li određeno ponašanje u seksu etički prihvatljivo ženi ili muškarcu ili je sve navedeno u potpunosti individualna stvar? Etiku se

² William K, Frankena (1998.) : " *Etika* ", Kruzak, Zagreb 1998., str. 5-6.

može sagledati iz raznih kutova razmišljanja i poimanja no na koncu, sam stav individue i njegove osobne percepcije odlučuje o tome je li za određenu osobu nešto etički ispravno ili nije.

Etika je dakle znanost koja traga za nekom ispravnom odlukom ili djelovanjem. Pod ispravnom odlukom misli se na svaku odluku iza koje možemo odgovorno stati. Ovdje se također javlja neko oprečno mišljenje. Primjerice, ukoliko se iza odluke može moralno i odgovorno stati, da li je razlika u tome da se seks prakticira isključivo kao dio bračnog čina ili je dozvoljeno konzumiranje istoga prije braka? Prema samoj definiciji vidljivo je da ukoliko određena osoba stoji iza iznešenoga da je čin etičan.

Etika je normativna znanost, a norme odlučuju o specifičnom karakteru etike i tako ju razlikuju od drugih znanosti. Posljednjih nekoliko godina etika privlači sve veći interes. Razlog tomu je što ona istražuje urođenu sposobnost ljudskog bića da razlikuje, odnosno razdvaja ono što je moralno i ono što nije.³

Naziv etika dolazi od dviju grčkih riječi: ethos – običaj, navika i eitikos – moralan, označavajući znanstvenu refleksiju o etosu (moralu). Etika i etos, odnosno moral, odnose se slično kao znanost i praksa. Moral se odnosi na praksu ispravnog ponašanja, dok se etika odnosi na teoriju ispravnog ponašanja.⁴ Moralno ponašanje je svakako svako ono ponašanje koje ne šteti drugome. Kad kažemo moralno dobro, mislimo na nešto što je opće prihvatljivo, što pridonosi nekom napretku, što se ne krši s nikakvim normama.

Etika se ne bavi stvarima kakve one jesu, već kakve trebaju biti. Etika je dakle, skup pravila i kriterija koji određuju koje je ponašanje dobro, a koje je loše. Etika je racionalni i sistematski pokušaj pronalaženja razlike između dobra i zla. Etika dakle pokušava razlučiti kako bi se u kojem trenutku trebali ponašati, usmjerava na ono što je etično učiniti u pojedinoj situaciji.⁵

Seksualna etika ili sex etika je etika koja se odnosi na pitanja koja se tiču svih aspekata ljudske seksualnosti, uključujući i ljudsko seksualno ponašanje. Općenito govoreći, seksualna etika odnosi se na zajednice i osobne standarde koji se odnose na vođenje međuljudskih odnosa. Navedeno uključuje pitanja pristanka na seksualne odnose prije braka ili tijekom

³ Uriz Peman, M.J., Ballesterro, A., Idareta, F. (2014.): „*Etičke teorije u pomažućim profesijama*“, Ljetopis socijalnog rada, Vol. 20 No. 3, str. 346.

⁴ Proboja, Ž. (2012.): „*Etika*“, skripta, str. 1-2

⁵ „*Menadžment, vodstvo i organizacija u 21. stoljeću*“, (2013.) Zbornik radova, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, str. 2-30

braka, pitanja o tome kako se rod i moć izražavaju kroz seksualno ponašanje, kako se pojedinci odnose na društvo...⁶

Postoji čitav niz činjenica te situacija gdje seksualno ponašanje koje nije ilegalno, ili je nemoguće osuditi je možda ipak nemoralno. Etičke dileme koje uključuju seks su česte te se mogu pojaviti u raznim situacijama. Primjerice, u situacijama gdje postoji značajna razlika u godinama ili tamo gdje je postoje profesionalni odnosi između sudionika, ili pak ukoliko je pristanak djelomičan.

2.3. Utjecaj masovnih medija na tumačenje pojma seksualnosti

Utjecaj medija svakako je vrlo velik s obzirom da su oni dio svakodnevnoga života. Masovni, odnosno suvremeni mediji su institucije koje zadovoljavaju potrebu društva za javnom komunikacijom u kojoj mogu sudjelovati svi pripadnici društva. Oni su istovremeno komunikacijski oblici, proizvodi, institucije i kulturne formacije. U masovne medije spadaju knjiga, tisak (novine, časopisi), film, televizija, radio, slike i ostalo. Mediji mogu biti lokalni, nacionalni i međunarodni, privatni, javni, državni, asocijativni ili pak alternativni. Medij je u svom značenju posrednik, onaj putem kojega se prenosi komunikacija.

Medij je svaki način posredovanja, odnosno način komunikacije koji doseže opću javnost i sadrži reklame.⁷ Pojam seksualnosti dugo vremena je prisutan u masovnim medijama, od novina, knjiga pa sve do filma. Način prikaza seksualnosti uvelike utječe na javno mišljenje ljudi upravo o tome pojmu. Ovdje je potrebno staviti naglasak na mlade koji su, što se tiče masovnih medija i tehnologije, u velikoj korelaciji sa istima. Svoje osobno mišljenje često grade upravo prema onome što vide, čuju, čitaju. Mediji svojim djelovanjem prikazuju zapravo koliku moć imaju. Može se reći kako je navedeno u jednu ruku korisno s obzirom na dostupnost ljudima, no u jednu ruku loše zbog populacija kojima sadržaj vezan uz seksualnost i nije primjeren, primjerice mlađim osobama od osamnaest godina.

Sloboda medija svakako je izuzetno važna za ostvarivanje etičkih načela, no mediji iako slobodni, svakako moraju biti i odgovorni.

⁶ Stephen, J. Svulhofer (2010.): „Unchecked Abuses“. Unwanted Sex

⁷ Peruško, Z. (2011.): „Uvod u medije“, Politička misao, Vol. XLI., br. 1, str.17

U otvorenim društvima medijske slobode su velike, no odgovornost medija je poštivanje privatnosti, umanjeње štete od informacija, pošteno izvještavanje te odolijevanje pritiscima oglašivača i korporativnog utjecaja. Oni koji oblikuju medije imaju odgovornost prema njihovim korisnicima. Prije svega, dužni su istinito informirati, a kod objavljivanja poštivati prava i dostojanstva ljudi o kojima se objavljuje.

„Sloboda medija nije jednom zauvijek određena kategorija, nije ni nešto nepromjenljivo, karakteristično za zemlje napredne demokracije, niti je poklon s neba, pa kad je imamo, tada više ne trebamo brinuti ni o čemu.“⁸

Slobodu medija povezujemo s pojmom slobode istraživanja. Veoma je precizno regulirana u svim ustavima, proklamacijama, deklaracijama i zakonima. Naime, nema ni jednog zakonskog akta u svijetu kojim bi se ograničavala sloboda istraživanja. Čudesno je to što čak i u najrigidnijim autoritarnim društvima postoji preambula kojom se jamči sloboda izražavanja.

„Ograničenja su puno mudrije i brižljivije skrivena u različitim podzakonskim aktima i uredbama, kojima se anulira ono, što je na velika zvona obznanjeno Ustavom ili sličnim deklaratornim aktom.“⁹

Upravo zahvaljujući medijskoj slobodi moguće je pojedine sadržaje prikazivati u pisanom ili video obliku. Pojedini sadržaji koji se tiču same seksualnosti bivaju na različit način prikazani i ovise samo o osobnom doživljaju čitatelja, slušatelja ili pak gledatelja.

3. Seks u književnosti

Razvitak seksa u književnosti pratio se kroz povijesni presjek kako bi se dobio jasan razvitak samog poimanja seksualnosti te interpretacije istoga u književno-umjetnička djela. Razvoj književnosti pratio je razvitak stanja svijesti čovjeka, odnosno njegova shvaćanja i poimanja pitanja koja su bila vezana uz sam seks.

⁸ Malović, S. (2004.): „*Ima li granice slobodi medija?*“, Politička misao, Vol XLI. br.1, str. 32.

⁹ Malović, S. (2004.): „*Ima li granice slobodi medija?*“, Politička misao, Vol XLI. br.1, str. 34.

3.1. Seks u književnosti do 20. stoljeća

Može se reći kako je upravo ljudska seksualnost ta koja je neodvojiva os samoga čovjeka, odnosno ona je dio njega te dio njegova svakodnevnoga života. Sukladno tome upravo u prilog ide i najstarija knjiga koja je posvećena ljudskome tijelu i pojmu seksualnosti, a to je Kama Sutra. Naime, riječ je o starom indijskom tekstu iz sanskriptske književnosti kojeg je sastavio Vatsyayana, hindu filozof vedske tradicije još u drugome stoljeću prike Krista.

Samo djelo je sastavljeno u najvećim dijelom u prozi. Kama“ iz naslova ima značenje želje, jednog od četiri cilja u životu, uključujući i seksualnu želju. „Sutra“ doslovno prevedeno znači „konopac koji stvari drži zajedno“. Ovo je djelo jedno od najutjecajnijih djela povijesti svjetske kulture na temu erotske ljubavi.¹⁰ Kama Sutra je podijeljena u 36 poglavlja sa ukupno 1250 stihova koji su organizirani u 7 temeljnih cjelina. Kako bi se što bolje predočilo, tabličnim prikazom prikazat će se sadržaj sedam cjelina Kama Sutre.¹¹

Kao što je već navedeno, pojam seksa i seksualnosti spominjao se i u religijama stoga ne čudi pojava tematike u religioznoj knjizi poput Biblije. Unutar knjige, seks se navodi kao dio bračne zajednice. Ukoliko je prakticiran izvan braka on se u potpunosti osuđuje kao što je vidljivo u slijedećem citatu:

Dođe mi riječ Jahvina: "Sine čovječji, bile dvije žene, kćeri jedne matere. I odaše se bludu u Egiptu, blud činiše u mladosti: ondje su im grudi stiskali, djevojačke dojke gnječili.¹² Ohola, iako meni pripadaše, bludu se odala; uspalila se za ljubavnicima, za Asircima, susjedima svojim, u modri baršun odjevenima, sve samim vojvodama i namjesnicima, pristalim momcima, vještim konjanicima. I oda se bludu s njima, sve poizbor sinovima asirskim; i usplamtjev za njima, okalja se svim njihovim kumirima. A ne okani se ni bluda s Egipćanima, koji s njome ležahu od njezine mladosti, koji su joj djevojačke dojke gnječili i na nju blud svoj izlivali. I zato je predah u ruke njenim ljubavnicima, u ruke Asircima za kojima se uspalila. I oni je razgoliše, zarobiše joj sinove i kćeri, a nju samu mačem pogubiše. I postade tako primjer svim ženama kako na njoj bi sud izvršen.¹³

¹⁰ Wikipedia (2015) *Kama Sutra*. Dostupno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Kama_Sutra [20.07.2016.]

¹¹ Wikipedia (2015) *Kama Sutra*. Dostupno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Kama_Sutra [20.07.2016.]

¹² Biblija (2015) *Povijest Samarije i Jeruzalema u slici*, Ez 23,1 - Ez 23,3. Dostupno na: <http://biblija.ks.hr/knjiga.aspx?g=33> [28.5.2016.]

¹³ Biblija (2015) *Povijest Samarije i Jeruzalema u slici*, Ez 23,5 - Ez 23,10, Dostupno na: <http://biblija.ks.hr/knjiga.aspx?g=33> [01.08.2016.]

Seksualni čin koji je prakticiran izvan bračne zajednice te koji nije u svrhu razmnožavanja smatran je velikim grijehom. Seksualni čin se cijeni samo kao čin s jednim ciljem, zaćećem, dok se svaki drugi osuđuje te kažnjava. U primjeru je vidljivo da žena koja voli seks te uživa u njemu s različitim muškarcima te im se podaje radi tjelesnoga zadovoljstva biva kažnjena porobljavanjem vlastite djece te na koncu smrću.

U još jednome sastavnome dijelu Biblije seksualnost te privlačnost žene opisana je nešto ljepšim stihovima u Pjesmi nad pjesmama. Žensko tijelo prikazano je na vrlo seksualan te privlačan način. Svaka od metafora u navedenim citatima ima vrlo snažu poruku:

*Usne su tvoje kao trake od grimiza
i riječi su tvoje dražesne.*

(...)

*Vrat ti je kao kula Davidova,
za obranu sagrađena.*

(...)

*Tvoje su dvije dojke
kao dva laneta, blizanca košutina,
što pasu među ljiljanima.¹⁴*

(...)

*Neka dragi moj dođe u vrt svoj,
neka jede najbolje plodove u njemu.¹⁵*

Bog seksualnost priznaje te u navedenom slučaju odobrava jer su u pitanju mladić i djevojka koji će se zaručiti, oženiti te živjeti pokornim te skornnim životom želeći jedno drugo kako bi iz njihove ljubavi stvorili obitelj.

Daljni razvoj pojma seksa i seksualnosti u književnosti može se pratiti kroz klasičnu književnost. Ovaj oblik književnosti obilježila je Sapfa s otoka Lezba u Grčkoj. Naime, Sapfa je pisala himne, epitalamije te ljubavnu liriku. Postoje određena nagađanja da je bila homoseksualne orijentacije po kojemu je i sam otok dobio ime. U njezinoj poeziji ljepota je ta koja ju ispunjava: vitke djevojke te snažni mladići, djevice finih gležnjeva te slatkog glasa. U

¹⁴ Biblija (2015) *Pjesma nad pjesmama*, 4,3 - 4,5. Dostupno na: <http://biblija.ks.hr/knjiga.aspx?g=26> [28.5.2016.]

¹⁵ Biblija (2015) *Pjesma nad pjesmama*, 4,3 - 4,5. Dostupno na: <http://biblija.ks.hr/knjiga.aspx?g=26> [01.08.2016.]

lirici je vidljivo kako se pokazuje iznimna sklonost ženskim likovima, odnosno ljupkim i nježnim djevojkama. Česti motivi Sapfinih djela su žudnja i strast:

(...)

*Smiješkom slatkim smiješ se - što je meni
Sve u grudima stravilo srce žudnjom.
Čim te vidim samo na časak, glas mi
U grlu zapne,*

*Jezik meni zanižem, pa me tihi
Po svem tijelu ljubavni oganj prođe,
Nit već vidim očima, nit šta čujem,
Uši mi šume,*

*Teški znoj mi teče sa čela, drščem
Sva ko prut, a žuća sam nego trava.¹⁶*

(...)

U srednjem vijeku živjelo se prema određenim religioznim načelima koja su se isticala i u književnosti. Naime, upravo u to doba pojavila se trubadurska lirika koja se nije doticala seksualne ljubavi, nego one platonske. Tematika djela bila je ljubav i privrženost i to na duhovnome nivou.

Za razliku od trubadura, Boccaccio je dao veliki zaokret u samoj književnosti kada je objavio svoje djelo „Dekameton“. Djelo je sastavljeno od sto novela koje su poznate po bestidnim opisima ljubavi od onih bestidnih pa sve do tragičnih. Primjer bestidne novele je novela koja je ispričana trećega dana, Masetto iz Lamporecchija. Tema navedene novele je mladić koji je boravio u samostanu s mladim časnim sestrama i to kako bi zamijenio dužnost starog vrtlara. Mladić se pravio da je nijem. Časne sestre, jedna po jedna, odlučile su kako će iskoristiti muškarca unutar zidova samostana te će ga koristiti za zadovoljenje potreba:

Ona, kao vjerna prijateljica, pošto dobi što htjede, prepusti mjesto drugoj, a Masetto praveći se i dalje glup uradi po njihovoj volji, stoga, prije nego što odatle odoše svaka htjede više puta iskušati kakav je jahač taj njemak; a poslije su pripovijedajući često o tomu govorile da

¹⁶ Skupina autora (2014) *Čitanka 1: udžbenik za prvi razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga, str. 147

*je to zaista onakva slast kao što su čule, pa i veća te su u zgodno doba odlazile da se s njemakom zabavljaju. Jednoga se dana dogodi da ih je neka njihova drugarica s prozorčića svoje ćelije opazila i pokazala dvjema drugima, pa se prvo dogovoriše da ih tuže glavarici, ali se zatim predomisliše i s njima se sporazumješe da i one sudjeluju u diobi Masettove snage; a njima se malo pomalo u različitim zgodama još tri pridružiše. (...) Naposljetku glavarica (...) kad gaje takvog gospa ugledala i uvjerila se da je sama, raspali se u njoj ista žudnja kao i u njezinim mladim redovnicama; i probudivši Masetta odvede ga u svoju sobu gdje ga nekoliko dana zadrža, te se sve redovnice rastužiše što vrtlar ne dolazi da obrađuje vrt, a ona kušaše mnogo puta iste slasti s kojih je prije znala druge kuditi.*¹⁷

U navedenom primjeru vidljivo je kako se autor nije libio čak niti dotaknuti u religiju što je bio izniman korak u stvaralaštvu tadašnjeg pisca. Kao veliki stvaratelj, svoj utjecaj je nastavio te je vidljivo kako je mnogim piscima postao uzor. Tako je primjerice otac engleske književnosti, Chaucer, upravo u Boccaciu vido svog uzora. Chaucer je autor Canterburijevskih priča, zbirke priča o seksu, ljudskoj seksualnosti i opreka u načinu razmišljanja i života koji je vladao u srednjemu vijeku.

Osim na Chauchera, Boccacio je veliki utjecaj ostavio i na Shakespearea, najslavnijeg svjetskog dramatičara. Kod Shakespearea seksualnost nije bila glavna tematika, no pojam seksa ispreplitao se s drugim motivima kako bi djelo učinilo realističnim i bližim. Kao primjer djela u kojemu se javlja seks kao sveprisutna tema je svakako Hamlet. Hamlet se zgraža majčinom preudajom za Klaudija neposredno nakon očeve smrti. Smatra kako bi bilo najbolje ubiti ga kako ona ne bi mogla s njime imati seksualne odnose s obzirom na to da ona ne želi prestati imati ih:

*Tako bi se k njemu
Privijala, ko da joj požuda
Sve većma raste, što se više hrani -
Pa ipak, mjesec dana!
Ne smijem
Ni pomisliti na to.*

¹⁷ Boccaccio, G. (1996) *Dekameron i druga djela*. Zagreb: Školska knjiga, str. 99.

*Slabosti,
Ta ime ti je žena!*¹⁸

Za razliku od Hamleta, u Romeu i Juliji, seks je prikazan na nešto drugačiji način. Poistovjećuje se s agresivnošću te ludilom koje posjećuje ljude u snu. U nekolicini djelova seks je i ismijan. Lik Romea pokazuje nešto drugačije stavove prema seksu i ljubavi i to obećavši Juliji kako će čekati kao njezin sluga pod zidom kako bi pobjegla, udala se za njega te kako bi istu noć konzumirali brak s obzirom da se isti smatrao ne važećim ukoliko par nije imao seksualni odnos. Lik Julije se također veseli prvoj bračnoj noći, konzumaciji braka te samom krvarenju kao dokazu njezine nevinosti. U navedenom djelu seks nije pretjerano istican i grade se duhovne vrijednosti koje su tada bile na cijeni.

3.2. Seks u književnosti 20. stoljeća

Razvitkom civilizacije, razvijala se i sama liberalnost ljudi koji su na određene pojmove drugačije gledali, nego nekoliko stotina godina ranije. Svijet je postajao jedno globalno selo u kojemu su informacije bivale sve dostupnije pa su se tako i mijenjali stavovi i svijest samog čovjeka.

Čak i u književnosti dvadesetoga stoljeća veliki utjecaj na samoga čovjeka imala je i dalje religija, koja će svakako taj utjecaj i dalje imati. Književnost dvadesetoga stoljeća obilježena je, može se reći, svojevrsnom revolucijom u kojoj su određeni autori pisanju pristupili dosta slobodnije, a o seksu i vrstama seksa o kojima se do tada nije pisalo pristupili dosta otvorenije.

3.2.1. Seks u prozi 20. stoljeća

Već u dvadesetome stoljeću ljudi su bili liberalniji, nego što su bili u prethodnim vremenima. Educiranost i dostupnost informacija uvelike je utjecala na svijest i stavove o seksualnosti i seksu. Iako je religija i dalje imala snažan utjecaj na ljude i uvijek će imati, definicija seksa se već u to doba promjenila. Naime, seks nije više smatran činom koji se provodi isključivo s

¹⁸ Shakespeare, W. *Hamlet*, str. 16. Dostupno na: http://www.gssjd.hr/wp-content/uploads/2010/11/shakespeare_hamlet.pdf [01.08.2016.]

bračnim partnerom radi ostvarenja cilja začeca. Samim time seks je i u književnosti doživio svojevrsnu revoluciju uz pomoć mnoštva autora koji su sve slobodnije i otvorenije pisali o navedenoj tematici.

Jedan od njih je i irski romanopisac te pjesnik modernističke avangarde James Joyce. U svojim djelima je pomjerio stavove o seksu i to dodatkom strasti i požude koje su se do tada smatrale lošim osobinama žena. U svojim djelima govori i o prevari te muško – ženskim prijateljstvima. Također, prikazuje i kako su pojedini muškarci u onome dobu tretirali žene koje su im bile ljubavnice:

„Jedne večeri, dragi moj“, rekao je, „išao sam Dame Streetom i ugledah lijepu curu pod satom vodovoda. Rekoh joj, dobra večer, znaš. Tako smo pošli na šetnju uz kanal, a ona mi reče da je sluškinja u nekoj kući u Baggot Streetu. Te sam joj večeri stavio ruku oko vrata i malo je stisnuo. Onda sam, dragi moj, sljedeće nedjelje imao s njom sastanak. Izvezli smo se u Donnybrook i tamo sam je odveo u polje. Pričala mi je da je prije išla s nekim mljekarom... Bilo je sjajno, čovječe. Svake mi je večeri donosila cigarete i plaćala mi dolazak i odlazak tramvajem. (...) Bojao sam se da će zatrudnjeti, ali ona se zna čuvati.“ „Možda misli da ćeš je oženiti“, reče Lenehan. „Rekao sam joj da sam nezaposlen“, reče Corley. „Rekao sam joj da sam kod Pima. Ne zna moje prezime. Bio sam dovoljno oprezan da joj ne kažem. Ali ona misli da sam bolji gospodin, znaš.“¹⁹

U daljnjem razvoju Joyce si je dao još više slobode. Naime, u svome najpoznatijem djelu, Uliksu, prikazuje fantastičan prijelaz mireći stare stavove s novim pristupom u seksu:

EDY BOARDMAN

(svadljivo) I ona će meni: vidjela sam te na Onom mjestu s jebačem, onim podmazivačem tračnica, s onim jebozovnim šeširom. Jesi li, kažem ja. Nemaš ti meni šta govoriti, kažem ja. Nikad me nisi vidjela u javnoj kući s oženjenim Škotom, kažem ja. Ona da mi to govori, krava jedna! Tvrdoglava je kao mazga! A hoda s dvojicom istovremeno, sa strojovođom Kilbrideom i desetarom Oliphantom.²⁰

Osim Joyca, David Herbert Lawrence bio je još jedan pjesnik koji je u ono vrijeme zadržao uzvišenost i finoću u pisanju i onda kada je opisivao ljudsko tijelo i seksualni odnos:

¹⁹ Joyce, J. (2012) *Dublinci*. Zagreb: Alfa, str. 45

²⁰ Joyce, J. (1991) *Uliks*. Opatija: „Otokar Keršovani“, str. 424

Sjedila je na njegovim stegnima, glave prislonjene na njegove grudi; na razmaknute joj noge, što bijahu poput bjelokosti, oganj sjao nejednako. Sjedeći spuštene glave, on je gledao pregibe njezina tijela na odsjaju vatre i čuperak mekog smeđeg runa što se dolje ušiljio među njenim butovima.²¹

Još jedan popularan pisac je i Thomas Mann koji donosi nekoliko promjena u temi. O seksualnoj privlačnosti po prvi puta piše kao o privlačnosti između dva muškarca. Na taj način zadire u svijet homoseksualnosti:

Bilo je nužno da se razvije nekakav odnos i poznanstvo između Aschenbacha i mladog Tadzia, a stariji je od njih dvojice bio presretan kad je ustanovio da njegovo zanimanje i pažnja nisu ostali potpuno neuzvrraćeni. Što je, recimo, tjeralo ljepotana da više nikad, kad ujutro dolazi na plažu, ne ide drvenim mostom, sa stražnje strane kućica, nego uvijek samo prednjom stranom, po pijesku, pokraj Aschenbachove kućice, a kadikad i nepotrebno sasvim blizu njega, dotičući mu malne stol ili stolac, dok je išao do svojih?²²

Pisac poput Marquis de Sadeu, pravog imena Donatien Alphonse Francois, svoju otvorenost prikazao je pisanjem o sadizmu na vrlo otvoren i vulgaran način. Sadizam se definira kao skup nagona i obrazaca ponašanja koji obuhvaćaju nanošenje boli i neprijatnosti te poniženje određene osobe (žrtve). U krajnjem slučaju, sadistički čin može dovesti do smrti žrtve, a kao najomraženiji sadistički prijesup ističe se silovanje.²³

Sama riječ sadizam nastala je od imena Marquis de Sade. Naime navedeni je zbog seksualnog zadovoljavanja svojim žrtvama nanio toliko boli da je proglašen ludim. Odavdje potječe istoimeni pojam sadizam, koji danas označava psihički poremećaj. Sadizam, kako klasificira psihologija, je osobni poremećaj, kao i svaki drugi osobni poremećaj, te ima više tipova i stupnjeva.²⁴ Sadizam se povezuje sa spolnošću, no taj poremećaj nema neke direktne veze sa spolnošću.

Ipak, kod nekolicine slučajeva sadističke aktivnosti povezane su sa seksualnim odnosom ili završavaju istim, dok pak u drugim slučajevima samo seksualno zadovoljstvo proizlazi iz

²¹ Lawrence, D. H. (2004) *Ljubavnik Lady Chatterley (Prvotni, potpuni, necenzurirani tekst)*. Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista, str. 87

²² Mann, T. (2004) *Smrt u Veneciji*. Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista, str. 63

²³ Repišiti, S. (2010.): „Sadizam i mazohiza, ili sadomazohizam: konceptualna i empirijska razmatranja“, *Antropologija*, Vol. 10, No. 3, str. 74

²⁴ „Upoznajete sadizam“, [online], Dostupno na: <http://www.intimatemedicine.com.hr/seks-i-zdravlje/upoznajte-sadizam> [21.07.2016.]

samog sadističkog ponašanja. Navedeni autor je upravo u svojim djelima prikazivao sadističke elemente:

Čas me, ali vrlo nervozno, udarao rukom po licu, čas po grudima. Ponekad su njegova razvratna usta pritiskala moja. U tren oka i lice i grudi postadoše mi crveni kao purpur. Boljelo me, tražila sam milost, suze su mi tekle, razdražiše ga i on se još više razbjesni. Zagriže mi jezik, a dvije bradavice na grudima tako mi zgnječi da ustuknuh, ali me zadržaše i ponovno gurnuše na njega. Još me snažnije stisnuše sa svih strana i njegov zanos splasne... Treći me pope na dvije razmaknute stolice i sjede dolje. I dok ga je Duboisova, smjestivši se među njegove noge, uzbuđivala, on me spuštao sve dok mu se usta nisu našla točno ispod hrama Prirode. Ne možete zamisliti, gospođo, što se taj bestidni smrtnik usudio poželjeti!
*Htjela - ne htjela, morala sam obaviti malu nuždu.*²⁵

Seksualno uzbuđenje potiče žar, a mašta je motiv svega te je vrhunac užitka. Opisi su jendostavni, ali slikoviti. Sade izaziva svojim vokabularom:

GOSPOĐA DE SAINT-ANGE: Eugenié, želiš li ga navesti da okusi još veći užitak?

EUGENIÉ: Svakako... sve ću učiniti da mu ga pružim.

(...)

*DOLMANCÉ: Ah, prekrasnih li ustiju! Kakva toplina! ... Kao najljepša guzica! ... Pohotne i lukave žene, nikada ne uskraćujte ovu nasladu vašim ljubavnicima - njome ćete ih zauvijek prikovati uz vas ... Ah, bogamu! ... Bog te jeb'o! ... (...) Dajte mi guzicu, gospođo ... Da, dajte mi je, da je ljubim dok mi ga siše, i ne čudite se nimalo huljenju: jedan od najvećih užitaka mi je da psujem Boga kad mi se diže. (...) ²⁶ Hajde, Eugenié, namjestite se; namjestimo se kako sam vam opisao, i utonimo sve troje u najsladostrasniji zanost. (...) Ja njime svakoga dana guzim i mlade; još jučer sam ovim kurcem oduzeo nevinost sedmogodišnjem dječaku za manje od tri minute ... Naprijed, Eugenié, hrabro!*²⁷

Upravo u ovom odlomku se vidi kontroverznost na koji Sade daje naglasak. On ne mari za pravi moral. Cilj prirode nije nastavljanje vrste, nego seksualni život koji utjelovljuje potragu za užitkom. U ime svog prava na apsolutnu slobodu on opisuje, klasificira i pojašnjava seksualne devijacije i interiorizira razmišljanja o seksualnosti koja su jednaka od pamtivijeka.

²⁵ de Sade, M. (1984) *Justine ili Nedaće kreposti*. Zagreb: ITRO „Naprijed“, str. 37

²⁶ de Sade, M. (2004) *Filozofija u buduaru*. Zagreb: Zagrebačka naklada, str. 102

²⁷ de Sade, M. (2004) *Filozofija u buduaru*. Zagreb: Zagrebačka naklada, str. 103

On, ipak, pronalazi veze između seksa i ljudskog ponašanja koje još nisu zamijećene pa tako brani pravo na homoseksualno opredjeljenje žena i utvrđuje nerazdvojnu povezanost užitka i boli. Promičući apsolutno pravo na užitak, on promovira promišljenu ljudsku okrutnost.²⁸

3.2.2. Seks u poeziji 20. Stoljeća

Osim u prozi, pojam seksa i seksualnosti obrađuje se i u poeziji. Naime, dva pjesnika Lorca i Neruda na izvrstan način prikazuju pomak u shvaćanju seksa. Federico Garcia Lorca u svojoj zbirci pjesama Ciganski romancero opisuje andaluzijske Cigane koji su puni strasti te se slijepo predaju sudbini:

(...)

*Bježahu mi njena bedra
kao ribe zaskočene,
bedra pola puna vatre,
pola puni studi ledne.
Najboljom od sviju cesta
jahah one noći vrele
bez stremena i bez uzde
žrebicu što sva je sedef.*

(...)

*Kao pravi Ciganin sam
postupio, kako red je.
Košara od žute svile
lijepa, bje joj dar od mene,
al' nisam zaljubio se
jer, premda u braku bješe,
rekla mi je da je cura
kad je vodih ja do rijeke.²⁹*

Pablo Neruda u svojoj zbirci „Sto soneta o ljubavi“ slavi senzualnost i erotičnost:

²⁸ de Sade, M. (2004) *Filozofija u buduaru*. Zagreb: Zagrebačka naklada, str. 10

²⁹ Garcia Lorca, F. (2006) *Ciganski romancero*. Dubrovnik: Matica hrvatska, str. 34

*Gladan sam tvojih usta, glasa i tvoje kose
i ulicama hodam ne hraneći se, tih,
kruh mi ne daje snage i zbunjuje me zora,
tražim tekući zvuk tvojih koraka u danu.*

*Izgladnjeo sam za tvojim smijehom što klizi,
za tvojim rukama boje bijesne žitnice,
gladan sam blijedog kamena tvojih noktiju,
želim ti jesti kožu od netaknuta badema.*

*Želim jesti mutnju izgorjelu u tvojoj ljepoti,
nos koji vlada na tvome oholom licu,
želim jesti nestalnu sjenu tvojih trepavica*

*i gladan idem i vraćam se njušeći sumrak
tražiće te, tražeći tvoje toplo srce
kao neka puma u samoći Quitratúe.³⁰*

Njegov izraz je iznimno nježan te je pun metafora koji se ističu domišljatostu te slikovitošću. U njegovim djelima ističe se žudnja, tuga, izgubljenost te potreba, opčinjenost.

4. Seks u književnosti 21. stoljeća

U književnosti dvadeset i prvog stoljeća najistaknutije djelo je svakako trilogija „50 nijansi“ autorice pod pseudonimom E. L. James, pravoga imena Erika Mitchell. Sama knjiga je podijelila publiku. Naime, neki su njome potpuno oduševljeni, a nekima se uopće ne sviđa. Sam roman obrađuje tematiku mlade nevine djevojke Anastasie Steel koja splotom okolnosti upoznaje bogatoga samca Christiana Greya koji je njome opčinjen, želi je učiniti svojom te je uvesti u sam svijet sado-mazo seksa. Vrlo je dominantan muškarac koji želi da Anastasia za njega bude u potpunosti submisivna te da mu prepusti donošenje svih odluka. Njihov odnos unatoč sado-mazo strani odnosa nije hladan i bez emocija, dapače; Christian jako voli Anu i ne želi je povrijediti. Ta igra između boli i užitka, ogoljavanja i prepuštanja nekome, odnosno dominacija nad nekime svakako je zaplijenila publiku cijeloga svijeta:

³⁰ Neruda, P. (1977) *Sto soneta o ljubavi*. Zagreb: Prosvjeta, str. 19

„Nisam ljut na tebe, ljut sam na sebe. Jednostavno sam pretpostavio...“ Uzdahne. Prodorno me pogleda pa odmahne glavom. „Želiš li otići?“ nježno upita.

„Ne, osim ako ti ne želiš da odem“, promrmljam. O, ne... ne želim otići.

„Naravno da ne želim. Volim kad si ovdje. (...) Grizeš usnicu.“ Govori hrapavim glasom i upitno me promatra.

„Oprosti.“

„Ne ispričavaj se. Stvar je u tome da je i ja želim ugristi. Snažno.“³¹

Anastasia neprimjetno isprlepliće emotivne situacije s strašću. Njen izraz se mijenja kada se opisuju scene seksa i s time se ostavlja još veći dojam:

„Ana, sada ću voditi ljubav s tobom.“

(...)

„Mislila sam da ti ne vodiš ljubav, nego divljački jebeš.“ Progutam, a usta su mi odjedanput sasvim suha. (...) Drži me prislonjenu o svoje kukove i osjećam njegovu erekciju koju lagano gura o mene. Zastenjem još jedanput u njegova usta. (...) „Ah“, prostenjem.

(...)

Zastane i polize usne, i dalje me gledajući. Nagne se naprijed pa nosom prijeđe linijom između mojih bedara. Osjećam ga u najdubljim dubinama.

„Tako dobro mirišeš“, promrmlja i zatvori oči. Lice mu je ispunjeno čistim užitkom i od svega toga gotovo se počnem grčiti.

(...)

O, molim te, preklinjem ga u sebi, prstima sve čvršće stišćući plahtu. Zatvorio je usne oko moje druge bradavice i kada ju je potegnuo, gotovo sam se cijela zgrčila.

(...)

„Tako si predivno vlažna. Bože, želim te.“ Zabije prste u mene jedanput, pa opet i opet. Svaki put kada ga osjetim, vrisnem. Dlanom prijeđe preko klitorisa pa ponovo vrisnem. Sve snažnije gura prste. (...) A sada ću vas pojebati, gospođice Steele“, promrmlja namještajući uzdignuti glavić na ulaz u moju vaginu. „Divlje“, šapne i zabije se u mene. (...) „Još?“ prošapće

³¹ James, E.L. (2012) *50 nijansi sive*. Zagreb: Profil. Str. 111, 112

hrapavim glasom.

„Da“, dahnem.³²

Seksualna aktivnost je karakteristična za živa bića s inteligencijom. Međutim, kod ljudi ona dobiva karakteristike izuzetne kompleksnosti te se time izdvaja od svih ostalih vrsta na našoj planeti. Osnovni uzrok te razlike je svakako različita inteligencija ili svjesnost ljudi.

„Riječ mazohizam izvedena je od imena austrijskog pisca Leopolda V. Sacher-Masocha (1836.-1895.), čiji su likovi seksualno uživali u boli. U seksualnom mazohizmu, osoba osjeća seksualnu stimulaciju i zadovoljstvo kroz bol i poniženja od strane svog partnera. Prema DSM-IV-TR, osoba mora imati iskustva ponavljajuće, intenzivne seksualne fantazije, nagona ili ponašanja uključujući akte poniženja, udarce ili vezanje, često kroz ritualna ponašanja.“³³

Ono što uobičajno zovemo mazohizmom je seksualni mazohizam. Potrebno je naglasiti kako si mazohist na ovakav način mogu nanjeti ozbiljnu tjelesnu bol, ali i emocionalnu neugodu. Za mazohiste je tipično to što se oni osjećaju potpuno emocionalno zdravima te smatraju kako njihove seksualne želje su samo jedna od mnogih bezveznih nastranosti. Za njih je seksualni mazohizam zapravo opuštanje od stresa i napetosti.³⁴

³² James, E.L. (2012) *50 nijansi sive*. Zagreb: Profil. Str. 112-118

³³ „Mazohizam, parafilija i njihovu uzroci“; [online], Dostupno na: <http://znanost.geek.hr/clanak/mazohizam-parafilija-njihovi-uzroci> [22.07.2016.]

³⁴ Mazohizam“; [online], Dostupno na: <http://www.mentor-coach.eu/HR/articles/Mazohizam.html> [22.07.2016.]

5. Erotska književnost u Hrvatskoj

5.1. Seksualnost na prijelazu stoljeća – politika seksualnosti

U svom znanstvenom radu iz 2009. godine Sanja Đurin vrlo je zanimljivo opisala promjene u poimanju i prezentiranju određenog vida seksualnosti u Hrvatskoj na prijelazu stoljeća koje su nastale nakon izmjene vladajućeg režima. Promjene su provođene u suradnji države i Crkve te ujedno predstavljaju odličan primjer disciplinske moći o kojoj je često govorio Foucault, a sve zbog pada nataliteta i straha od "nestanka" jedne nacije. Diskutabilno je koliko su ovi događaji i promjene izravno utjecali na samu erotsku literaturu i djela u Hrvatskoj koja je nastala nakon 90-ih, ali svakako su odličan primjer kreiranja društvene stvarnosti koja itekako utječe na svaki segment života jedne nacije, pa tako i na seksualnost.

Polazeći od ideje prošlog režima kao isključivo destruktivnog prema moralnim načelima, u Hrvatskoj je čuvarom moralnih vrijednosti proglašena Katolička crkva, a katoličanstvo postaje čvrsta točka identiteta.

Budući da je katolička vjeroispovijest dio hrvatske tradicije, ali ne i dio tradicije svih ostalih nacija koje su živjele u Jugoslaviji, predstavljala je točku razlikovanja između Hrvata i Drugih, ili u doba sukoba Hrvatske i Srbije između dobrih i zlih. Crkva je stekla svoj legitimitet moralne i uzorite ustanove. Katolička crkva se zbog toga smatrala čuvaricom hrvatskog identiteta, hrvatske kulture i tradicije u vrijeme socijalizma, pa je u novo vrijeme bilo nezamislivo biti Hrvat, a ne biti praktični kršćanin. No društvena stvarnost nije nešto dano, zadano i fiksno, već se stvara diskursima i stalno je u procesu nastajanja³⁵.

Jedan primjer takvog diskursa je stvaranje ideje o hrvatskoj naciji ili zemlji kao izumirućoj kako bi se povećao prirodni prirast stanovništva, zbog čega se razvija čitava demografska politika koja se pokreće nastankom hrvatske države, a dio je diskursa seksualnosti. Već se u drugom broju Glasa koncila 1990. godine govori "da hrvatski narod postaje sve malobrojniji: u domovini se malo rađa, a u svijetu se topi među druge narode" (GK 1990, br. 813:9) i daje se potpora novoj demografskoj politici sadržanoj u akciji 'Jedno dijete više' Pronatalitetnog pokreta, u koju se uključio i "poznati narodni guslar Mile Krajina" pjevajući stihove:

³⁵ Sanja Đurin: Politika seksualnosti: odgovor na fantazmu o ugroženoj naciji ili nešto više? Etnološka tribina 32, Vol. 39, 2009., str. 135-151

umire se više nego rađa

to me majko u srce pogađa.

Drugi će nas naselit' narodi

Koji brigu o naciji vodi...

Diskurs vezan uz pitanja seksualnosti ubrzano buja, raspravlja se o pitanjima braka, obitelji i majčinstva, o seksualnosti mladih, kontracepciji, pobačajima te njegovim psihičkim i socijalnim posljedicama. Normira se što je dobro, ispravno i prihvatljivo, kao u nastavku stihova Mile Krajine:

Prave majke rađaju potomke,

Odgajaju djevojke i momke...

One nisu za abortus znale

U Boga su vječno vjerovali...

Sama država zakonski nije mogla zabraniti kontracepciju ili pobačaje, što niti ne bi bilo u skladu s moći kako je tumači Foucault, (Disciplinska moć, koja upravlja pojedincem i bio-moć, koja je usmjerena na populaciju u cjelini, pripadaju novim tehnologijama moći koje su nastale s 19. stoljećem i pojavom kapitalizma. Dok je suverena moć bila represivna i za ostvarenje svojih ciljeva bila spremna posegnuti za silom, nove tehnologije moći stvorile su kriterije normalnosti koje subjekti žele ispuniti kako bi unutar zajednice bili svrstani u skupinu normalnih, dobrih građana.)

Seks "služi kao matrica discipliniranja i kao načelo regulacije" (Foucault 1994a:101) i radi toga se proizvode diskursi seksualnosti uobličeni između ostalog u natalitetnu politiku, čiji je cilj održanje nacije ili konstrukcija željene stvarnosti.

No čini se da se na početku novog tisućljeća, koje je u hrvatskoj političkoj stvarnosti obilježeno smrću prvog hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana, odnosi moći destabiliziraju. U to je vrijeme demografska politika motivirana novim mehanizmima (npr. usklađivanje zakona sa zakonima Europske unije ne dopušta svođenje žene na ulogu majke i roditeljice, zahtijeva se edukacija mladih o negativnim posljedicama seksualnog odnosa kao i mogućnostima zaštite od neželjene trudnoće i spolno prenosivih bolesti), što će rezultirati određenim rascjepom unutar politike koju su u početku provodile obje institucije, a time otvoriti mogućnost konstrukcije novih identiteta. Tako politika seksualnosti koju možemo pratiti u udžbenicima iz vjeronauka objavljenima poslije 2000. godine sve manje nailazi na podršku države i zapravo je danas situirana na granici konflikta s legislativom.

Unatoč normativnosti koju je proizvodila disciplinska i(li) bio-moć diskursima seksualnosti, a kojom se nastojala producirati određena stvarnost i njoj odgovarajući identiteti, iz napetosti koja je dio samog procesa konstruiranja određene stvarnosti artikuliraju se alternative dominantnoj politici i ulaze u borbu za odnose moći koja traje do danas.³⁶

5.2. Književnost

Kako i u svijetu, tako je i u Hrvatskoj erotska književnost s vremenom dobila svoj prostor za koji i danas možemo reći da je prilično minijaturan i ne toliko popularan, no ipak nedvojbeno on postoji.

Novija hrvatska književnosti, polako ali hrabro osvaja erotska područja koja još nisu bila opisana u hrvatskoj književnosti: od homoseksualnog i lezbijskog seksa preko voajerizma, egzibicionizma i orgija u troje, četvero i više, do sado-mazo igara i hi-tech seksualnih odnosa. Opisi su izravni, žestoki, šokantni, neuljepšani, bez zadržke i ograničenja. Katkada se stječe dojam da namjerno provociraju prilično konzervativni establišment u kojem se i danas nalaze. Odličan primjer literature takvog tipa jest zbirka naslova Libido.hr koja se sastoji od 23 izabrane kratke erotske priče starijih ali i mlađih, još uvijek neafirmiranih hrvatskih autora. Zbirku otvara priča Mirka Kovača «Posjet dame u crnom», pomalo *starinskog* ugođaja, no ritam se mijenja već drugom pričom naslovljenom «Subject: interkontinentalno drkanje» u kojoj već iskusni Milko Valent, o kome će više riječi biti u nastavku, spaja dvoje ljudi u

³⁶ Sanja Đurin: Politika seksualnosti: odgovor na fantazmu o ugroženoj naciji ili nešto više? Etnološka tribina 32, Vol. 39, 2009., str. 135-151

seksualnu vezu na daljinu, preko e-maila. Odmah nakon njega Borivoj Radaković, također bitna ličnost za erotsku literaturu u Hrvatskoj, će u priči «Voajerka ili teško je biti komad u Zagrebu» najbliže zadovoljiti poklonike hard-core literature, no ova je priča sasvim u stilu njegove uobičajene proze posljednjih godina. Alem Ćurin u priči «Dan mladosti» erotsku egzotiku nalazi na malom dalmatinskom otoku, dok Senko Karuza u priči «Iz prve ruke» u vrlo romantičnom ozračju pripovijeda o incestu.

«Ne mislite li da je seks mačice precijenjen» priča je u kojoj Edo Popović, u stilu svojih najboljih priča, vezu dvoje ljudi razlaže i na druge sastojke, ne samo seksualne, dok Delimir Rešicki u priči «San na jagodici prsta» pripovijeda o pomalo nastranom tipu kojeg uzbuđuju dodiri prstiju prodavačica. Miroslav Mićanović u priči «Marina» predstavlja dvojicu prijatelja koji ne znajući dijele istu ženu, a Zoran Ferić u priči «Mediterraneo» prilično groteskno pripovijeda o sazrijevanju i problemu «prvog puta». Josip Mlakić, kao što bi se i očekivalo, erotski trenutak izdvaja iz ratnih doživljaja svog junaka u priči «Miris jorgovana», a Robert Mlinarec u «Arijaninoj niti» vezu s kćeri mijenja za vezu s njenom majkom.

Drago Glamuzina se u priči «A ako ih još malo raširim» bavi temom voajerizma, dok Martina Aničić u priči «Anestezija» opisuje bračnu učmalost u kojoj maštarije nadvladavaju nad stvarnom *akcijom*. «Penal» je duhovita priča u kojoj Rade Jarak ocrtava nogometaša koji se može uzbuditi samo ako njegov tim gubi, a lik u priči Gordana Nuhanovića «Bod u gostima» za rođendan dobiva na dar provod s prostitutkom. Dalibor Šimpraga se u priči «Bilo mi je prvi put samo jednom» također bavi generacijskim mitovima o gubljenju nevinosti, a erotikom na daljinu bavi se, nakon Valenta, i Ivan Herceg u priči «SMS cvjetni porno». Darije Toplak u priči «Ona i Onan» propituje granice «normalnog» i «perverzno», Krešimir Pintarić u «Dobu nevinosti» junaku dovodi u krilo nedodirljivu sestru «kralja» gradskog podzemlja, Bekim Sejranović u priči «Sandale» ljubav nalazi u svijetu uličnih svirača, dok Roman Simić u priči «Kupa» ponovno spaja ratom razdvojene ljubavnike. Kako u ovoj zbirci ima «svega», svoje je mjesto našla i jedna lezbijska priča, «Dečki nikad ne plaču» Mime Simić. Ante Ležaja u priči «Prokletstvo» oživljava – Juditu, i otkriva da motivi njenog junačkog pothvata mogu biti i malo drukčiji nego što se mislilo³⁷.

Jedna od najkontroverznijih priča iz ove zbirke jest "Ona i Onan", mladog autora Darija Toplaka koja slijedu u nastavku :

"Hoću te straga, Luna! – zahropćem i lako je okrenem na trbuh. Ona se sama pridigne na

³⁷ <http://www.lupiga.com/knjige/libido-hr-zbirka-hrvatskih-erotskih-prica?page=9>

koljena i znalački raširi polutke rukama. Ulazim epski, poput dlakavog satira. Nimfičica na svaki moj nalet odgovara krikom. Trošim je bez suzdržavanja. Držeći je za glatke polutke palčeve guram u čmar i vadim ih. Na svaki moj ubod glasno odgovara krikom. To me još više raspaljuje. Povremeno okreće glavu unazad. Sva je rumena u licu. Stenje. – D... da, još, ‘ajde, ‘ajde... – Volimo se divlje. Ne mijenjamo pozu. Odjednom, ona stane. Glave uronjene u jastuk pruža ruke iza sebe i hvata me za stegna vukući ih jače prema sebi. – Srećko, svršavaaam, mmmmh! – vrisnu najednom i zgrči se nabijajući se još jače u mene. Hvatam je za kosu i odgovaram. Dolazim i ja. Uspijem se otrgnuti od nje. Vadim uigranim trzajem glavonju iz safta i gađam je u glavu. Dočekuje prvi mlaz iznenađena. Razrogačenih očiju i otvorenih usta. Drhti. Pogađam je pravo u oko. Biser kapljica cijedi se s trepavice na lice kao velika bijela suza. Sve ostalo svršava na bradi i usnama. Par sekundi cijedim umornog “luleka”. Spuštam se polagano na nju i ližem ostatke svoje mliječi zajedno s kapljicama njenog znoja. Sve se to miješa u našim ustima. Pokušavamo produžiti užitak ljubeći se i dalje. Oboje drhturimo kao u groznici, a nije subota.”

Iz zbirke je evidentno da hrvatska književna scena obiluje autorima koji ne prezaju svoje rukopise impregnirati sočnijim sadržajem čime naša književnost dobija na svježini, ali i atraktivnosti, za što su većinom zaslužni pripadnici mlađeg, svježeg naraštaja čije su dinamične, urbane proze sklone ironijskom odmaku i groteski, uz velike naslage humora, nerijetko se koristeći žargonskim izričajem, ali i s osjetnim dozama žestokog erotizma, često na rubu pornografije.

Ipak, jedan od najviše eksponiranih pisaca srednje generacije kada je u pitanju korištenje erotskih i pornografskih elemenata zasigurno je već ranije spomenuti Borivoj Radaković koji je svojim romanima, dramama ali i poezijom (lezbijskom) tijekom posljednja dva desetljeća pomicao granice i rušio tabue .

Prekretnicom na književnoj sceni smatra se Radakovićev roman iz devedesetih „Sjaj epohe“ koji obiluje uličnim govorom, psovkama, a sa kojim se redovito poistovjećuje generacija punka i novog vala u Hrvatskoj. Mnogi smatraju da im je upravo Radaković priuštio prvi urbani prozni tekst a ujedno otvorio tematiku erotike i pornografije na književnoj sceni.

Iskorak koji je učinio ovim roman vidljiv je već na samom omotu knjige kojega krasi fotografije muških i ženskih spolnih organa, a sam roman je spoj raznih žanrova - putopisa, bildungsromana, eseja, pa i poezije koja čini jedinstvo praćenom provokativnim erotskim fotografskim materijalom Igora Kelčeca - koji alternira pripovijedanje u prvom i trećem licu,

čitatelja vodi od zagrebačkih ulica, novinskih redakcija i klubova, gdje se već uvelike osjeća prijetnja rata, preko londonskih subkulturnih okupljališta, gdje se glavni junak našao nakon izbjegavanja vojne vježbe, pa natrag u Zagreb gdje preživljava kao novinar i na koncu tragično završava na ulici na kojoj nasilje postaje svakodnevicom.

Radaković svoj romaneskni kolaž slaže od naturalističkih slika nasilja, eksplicitnih erotskih zapisa, filmskih, književnih i popkulturalnih referenci, što njegov roman čini jednom od najurbanijih proza suvremene hrvatske književnosti³⁸.

Kada govorimo o erotskoj književnosti u Hrvatskoj, uz Radakovića svakako treba spomenuti i Milka Valenta, literarnog i životnog borca za milenijsko oslobođenje spolnosti, koji je erotske romane pisao još 70-ih i 80-ih godina, a za koje će mnogi reći da su uvelike kvalitetniji, sočniji, i jedinstveniji nego svi oni koji su nastali nakon njega, u mnogo liberalnijoj okolini. Već 10.000 godina, naime, traje po njegovu mišljenju doba seksualnih nesloboda, a seksualnom oslobođenju posvetio je, moglo bi se reći, svoj cjelokupan književni opus al i život; spavao je, kako kaže, sa 1500 žena a radi literarnog eksperimenta za priču "Lunarni rektum" – s muškarcem. Ustvrdio je da erotske priče moraju izazvati "intelektualno uzbuđenje", dok su one suprotne, koje izazivaju tek "puko erotsko uzbuđenje – dosadne, književno prevladane, amaterski otpad trećerazrednih pisaca"

Neki od naslova, recimo drame "Plaidoyer po pički" (Clown), knjige poezije "Rupa nad rupama", zatim "Erotologike" i "Erektikon" pokazuju njegovu trajnu, spisateljsku zaokupljenost erotikom i seksom.

"Clown" je prvi roman Milka Valenta, objavljen je u tiskanom obliku 1988. godine. "Clown" je roman jednog lika koji se je odlučio na vlastito unutarnje putovanje kroz svoje mnogobrojne identitete, a tu svojevrsnu potragu za istinskim "ja" on dragovoljno počinje odlaskom u duševnu bolnicu, gdje će je na kraju i završiti.

"Clown" je roman jednog i jedinstvenog karaktera, iako umnoženog, koji je sastavljen od mnogih "ja" pa se tako u romanu pojavljuje kao Boris Clown, Clown 1, Martin, Clown 68, dr. Ivan Skener itd., a u problematičnim varijantama prestupnika, prognanika, katatonika i shizofrenika, ali je ipak uvijek prepoznatljiv po svojoj osnovnoj energiji traženja sebe i spoznaje koja, kako se čini, završava u spoznaji da je jezgra postojanja, to jest bit ljudske egzistencije, zapravo prazna. Svi ostali karakteri u romanu "Clown" jesu jednakovrijedni "žetoni", zamjenski likovi Borisa Clowna, odnosno "stanja" njegove svijesti. Početna dilema

³⁸ <http://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/kako-je-bilo-zivjeti-seks-drogu-i-rock%E2%80%99n%E2%80%99-roll-u-trulim-%E2%80%9890-ima/2827535/>

Borisa Clowna "bolnica ili pisanje autobiografskog romana" rezultira produktivnom odlukom da se ode u bolnicu i da se napiše roman. Kroz raznovrsnost pripovjednih tehnika, u kojima Milko Valent pokazuje svoju odavno prepoznatu virtuoznost, raskoš i bogatstvo umijeća pripovijedanja, čitatelj prati svojevrsnu montažu unutarnjih i vanjskih zbivanja mnogolikog "junaka", kao i igru katkada razularenih identiteta jedne te iste osobe koja je odlučila bespoštedno ispitati svoj autobiografski temelj i sve njegove, ljudski problematične, aspekte pa i one seksualne. Pritom se ne libi potpuno necenzurirano iznositi svoja psihička i fizička stanja :

" sjeo bi, sjeo je, morao je sjesti. odmah, sav se tresući od želje, odmah ga je izvadio. lijep pribor. nježno gore-dolje. nerazdruživa sprega šake i kurca. dva uda na djelu. i tako, kako kada. desetak... petnaestak... dvadesetak minuta... ovisno o mnogo čemu: o atmosferskom pritisku, o količini vlage u zraku, o stupnju erekcije, o čvrstini šake... jedino Clownova marljivost nikada nije dolazila u pitanje. pri tome je neprestano mislio o majci, objekt njegova maštanja bila je ona, i samo ona i opet ona... žena koja ga je rodila. "o, majko... gledaj kako drkam, kako drhtim... a sve zbog tebe... tate nema... dođi na mene... ja te jako volim, majkooo... uh, što si dobra... krupna... dođi svome sinu na karu... ti si Renata, a ne Jokasta... ti se nećeš objesiti... ti me voliš... široka ti je haljina, majko... daj da ti je skinem... da pogledam rodno mjesto..."

Zaštitni znak Valentova pisanja jest otvoreno i provokativno bavljenje različitim aspektima seksualnosti. Njegova priča "Nježna palisandrovina", prvi put objavljena 1986. u časopisu Quorum, primjerice, bila je prva priča u hrvatskoj književnosti koja se bavila incestuoznim erotskim kanibalizmom a mnogi ga smatraju jedinim pravim erotskim piscem u Hrvata. Naime, kritičari smatraju da novijoj hrvatskoj književnosti nedostaje sočne erotske literature, kakva je postojala u sedamdesetima i osamdesetima kada je tabue rušio upravo Milko Valent sa svojim grubim opisima izmeta i slično. Po njima, s jedne strane, seksa uopće nema u hrvatskoj prozi ili je riječ o neinventivnim opisima, a s druge strane zavladao je grubi naturalizam i queer tematika, posebno kod mlađe generacije³⁹.

³⁹<http://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/1408-stranica-milko-valent-objavio-treci-najduzi-roman-u-povijesti-nase-knjizevnosti/859408/>

5. Zaključak

Sukladno razmatranjima u samome radu vidljivo je kako se pojam seksa kroz povijest mijenjao, od tabu teme i isključivo intimnoga odnosa između dvoje partnera sve do komercijaliziranog pojma seksa koji prodaje sve. Ljudska educiranost, poimanje seksa, uvelike je doprinjela razvoju određene edukacije o istome, o zaštiti i o pitanjima koja možda ranije nisu mogla biti toliko eksponirana.

Danas, o navedenoj tematici može se naći pregršt štiva, od knjiženo-umjetničkih djela pa sve do raznih medicinskih znanstvenih članaka koji se bave zanimanjem za seks i seksualnost. Seksualnost je dakle, kao tematika, dio brojnih književnih djela, djela koja su u samom početku stvaranja bila usredotočena na zatvoreniji prikaz navedene tematike pa sve do velike otvorenosti, odnosno prihvaćanja tematike u potpunosti i njezinog prikaza na drastično drugačiji način, nego primjerice stotinama godina ranije. Otvorenost je upravo ono što je u konačnici omogućilo razvoj tematike erotike u književnosti.

Svijest o seksualnosti se s godinom mijenjala i bivala sve prihvaćenijom. Književnost je upravo ta koja prati stanje svijesti mase stoga možemo konstatirati kako je zapravo seks danas sve samo ne tabu tema. Seks je tema koja može utjecati na seksualno ponašanje, a sam interes za seks i strast koja se veže uz njega ne jenjava.

Tematike vezane uz seksualnost ne bi trebale biti osuđivane s obzirom da je današnje stanovništvo dovoljno obrazovano kako bi otvoreno pristupilo navedenoj tematici. Svakako se može reći kako seks nikoga ne može ostaviti ravnodušnim, no u današnje vrijeme ne bi trebalo gledati na isti s zgražanjem ili pak sramom. Pitanja o seksu i erotska književnost su tu da prošire opsege ljudskoga razmišljanja i mašte te je upravo iz ovoga razloga tematika koja je vezana uz seks jedna od najčitanijih tematika, naročito kada se radi o pripadnicama ženskoga spola.

Zaključno je vidljivo kako je bio potreban dugi niz godina da se seks implicira u književnost u potpunosti te da bude prihvaćen od mase čitatelja koji danas na tu tematiku gledaju sa zadovoljstvom i rado biraju štivo upravo navedenog tipa. Početni sram samih pisaca koji se ni sami ne bi usudili pisati o tematici seksa, danas gotovo i ne postoji. Evolucija u pristupu seksa tek doživljava, može se reći, svoj vrhunac. Tabui su srušeni, a ljudi doživljavaju ljudsku seksualnost kao nešto savim normalno i uobičajno.

U Hrvatskoj je stanje sa seksualnošću kao i u ostatku svijeta, uvelike ovisilo u vladajućem režimu i religiji a današnje stanje s erotskom književnošću u potpunosti podijeljeno i ovisno o subjektivnom mišljenju publike; neki smatraju da Hrvatska obiluje piscima koji bi svojim erotskim djelima itekako obogatili erotski žanr ali nemaju publike koja takve tekstove smatra kvalitetnim dok drugi pak misle da zapravo prave erotike i pornografije u našim tekstovima gotova da i nema. No svakako možemo reći da za razliku od zapadnijih zemalja, erotski žanr u hrvatskoj književnosti nikada nije dosegnuo interes publike do razine da popularizira određeno djelo ili autora.

Ovim radom prikazano je kako je bilo potrebno mnogo vremena kako bi se uopće o navedenoj temi moglo javno raspravljati a upravo takve teme danas u svijetu tvore štiva koja postaju čak i bestselleri.

6. Literatura

1. „Kako znanost definira sadizam?“,[online], Dostupno na: <http://znanost.geek.hr/clanak/sadizam> [21.07.2016.]
2. „Mazohizam, parafilija i njihovu uzroci“; [online], Dostupno na: <http://znanost.geek.hr/clanak/mazohizam-parafilija-njihovi-uzroci> [22.07.2016.]
3. „Menadžment, vodstvo i organizacija u 21. stoljeću“, (2013.) Zbornik radova, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik
4. „Sadizam“; [online], Dostupno na: <http://www.msd-prirucnici.placebo.hr/msd-za-pacijente/poremecaji-dusevnog-zdravlja/spolnost-i-psihoseksualni-poremecaji/mazohizam-i-sadizam> [21.07.2016.]
5. „Upoznajete sadizam“,[online], Dostupno na: <http://www.intimatemedicine.com.hr/seks-i-zdravlje/upoznajte-sadizam> [21.07.2016.]
6. Biblija (2016) *Pjesma nad pjesmama*, 4,3 - 4,5. Dostupno na: <http://biblija.ks.hr/knjiga.aspx?g=26> [28.5.2016.]
7. Biblija (2016.) *Povijest Samarije i Jeruzalema u slici*, Ez 23,5 - Ez 23,10, Dostupno na: <http://biblija.ks.hr/knjiga.aspx?g=33> [01.08.2016.]
8. Boccaccio, G. (1996) *Dekameron i druga djela*. Zagreb: Školska knjiga
9. Brulotte, G., Phillips, J. (2006.): „*Encyclopedia of Erotic Literature*“, Routledge, Taylor and Francis Group, New York, str. 9
10. de Sade, M. (1984) *Justine ili Nedaće kreposti*. Zagreb: ITRO „Naprijed“
11. Garcia Lorca, F. (2006) *Ciganski romancero*. Dubrovnik: Matica hrvatska
12. James, E.L. (2012) *50 nijansi sive*. Zagreb: Profil
13. Joyce, J. (1991) *Uliks*. Opatija: „Otokar Keršovani“
14. Joyce, J. (2012) *Dublinci*. Zagreb: Alfa
15. Lawrence, D. H. (2004) *Ljubavnik Lady Chatterley (Prvotni, potpuni, necenzurirani tekst)*. Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista
16. Malović, S. (2004.): „*Ima li granice slobodi medija?*“, Politička misao, Vol XLI. br.1
17. Mann, T. (2004) *Smrt u Veneciji*. Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista
18. Neruda, P. (1977) *Sto soneta o ljubavi*. Zagreb: Prosvjeta
19. Peruško, Z. (2011.): „*Uvod u medije*“, Politička misao, Vol. XLI., br. 1

20. Proboja, Ž. (2012.): „*Etika*“, skripta
21. Repišiti, S. (2010.): „*Sadizam i mazohiza, ili sadomazohizam: konceptualna i empirijska razmatranja*“, *Antropologija*, Vol. 10, No. 3
22. Shakespeare, W. *Hamlet*, str. 16. Dostupno na: http://www.gssjd.hr/wp-content/uploads/2010/11/shakespeare_hamlet.pdf [01.08.2016.]
23. Skupina autora (2014) *Čitanka 1: udžbenik za prvi razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga
24. Stephen, J. Svulhofer (2010.): „*Unchecked Abuses*“. *Unwanted Sex*
25. Uriz Peman, M.J., Ballester, A., Idareta, F. (2014.): „*Etičke teorije u pomažućim profesijama*“, *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 20 No. 3